

к.пед.н., Яцишин А.В.,

Інститут інформаційних технологій

і засобів навчання НАПН України

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ: ПЕРШІ КРОКИ

В даній публікації проаналізовано процес впровадження електронної бібліотеки Національної академії педагогічних наук України та визначенні основні проблеми пов'язані з даним нововведенням.

Ключові слова: електронна бібліотека, НАПН України, впровадження, апробація.

Прогрес науково-технічної сфери залежить від її інформаційного забезпечення. А отже, наукова бібліотека ХХІ століття повинна бути повноцінним інтелектуальним центром. Важливе завдання якої полягає в тому, щоб підвищувати роль своїх електронних ресурсів в інформаційно-бібліотечному забезпеченні наукових досліджень і освітнього процесу [9, с.71]. Особливу роль у розширенні доступу науковців до інформації відіграють електронні бібліотеки, які забезпечують подання інформаційних ресурсів в електронному вигляді. Вони на даний момент є частиною освітнього інформаційного простору, а також національного бібліотечно-інформаційного фонду країни [11].

Берестова Т.Ф., зазначає, що проблему функціонування інформаційного простору не можна вирішити без реалізації принципу «і доступ, і володіння». Цей принцип повинен використовуватися в якості основного підходу до формування документальних фондів сучасних бібліотек. Реалізація доступу до віддалених документів неможлива без звернення до феномену електронної бібліотеки. Звідси виникає необхідність створення власної електронної бібліотеки у кожній науковій установі [2, с. 10].

Символічно, що 2011 рік в Україні проголошено «Роком освіти та інформаційного суспільства», саме в цьому році і було проведено апробацію

дослідного зразка електронної бібліотеки Національної академії педагогічних наук України (НАПН України) в Інституті інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Електронна бібліотека НАПН України (<http://lib.iitta.gov.ua>) була адаптована в результаті виконання НДР «Науково-організаційні засади забезпечення функціонування єдиного інформаційного простору бібліотек наукових і навчальних закладів НАПН України», яка виконувалась в Інституті інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України у 2009-2011 рр.

Поява і швидкий розвиток Інтернету визначив пріоритетним напрям розвитку технологій онлайн-доступу. Електронні бібліотеки в даний час перетворюються на самостійний суб'єкт сучасного інформаційного забезпечення та нову область досліджень зі своєю інфраструктурою [3].

Деякі питання розробки електронної бібліотеки НАПН України відображені у публікаціях Іванової С.М. [6], Новицького О.В. [11], Савченко З.В. [10], Спіріна О.М. [11] та ін. Малодослідженими залишилося проблеми пов'язані психологічними та соціальними аспектами апробації означеної бібліотеки.

Отже, **метою статті** є аналіз процесу впровадження електронної бібліотеки НАПН України та визначення основних проблем пов'язаних з даним нововведенням.

Доцільним є визначення головних термінів, які будуть використані в дослідженні, до них відносяться «електронна бібліотека», «цифрова бібліотека», «апробація».

Термін «віртуальна бібліотека» (Virtual library) використовують для визначення комплексу інформаційних джерел, доступних через глобальні комп'ютерні мережі, що в сукупності утворюють Internet. Віртуальна бібліотека не має єдиного місцезнаходження – її ресурси розподілені по всьому світу [8]. «Цифровою бібліотекою» (Digital library) називають бібліотеку, в якій вся інформація зберігається в оцифрованому вигляді та не передбачає наявності документів на традиційних носіях. В електронній бібліотеці (Electronic library)

основні процеси здійснюються з використанням комп'ютерів, однак у таких бібліотеках документи на машинних носіях співіснують з аудіо-, аудіовізуальними та іншими матеріалами [8]. Досить часто ці терміни вживають як синоніми, проте вони мають певні відмінності. Отже, електронна бібліотека НАПН України має, також, властивості віртуальної бібліотеки.

Щодо терміну «апробація» (approbatio – перевірка, оцінка), то його розглядають як: 1) перевірку, випробовування, обстеження 2) попередня, передексплуатаційна перевірка в дії теоретично обґрунтованих технічних, наукових, фінансово-економічних програм (проектів) та оцінка ефективності їх практичної реалізації [4]. Отже, дослідний зразок електронної бібліотеки НАПН України у 2011 р. проходив апробацію в Інституті інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України.

Основними завданнями наукових електронних бібліотек є: інтеграція різнорідних інформаційних ресурсів, публікація (реєстрація) нових наукових даних, зберігання та надання доступу до таких даних, координація інших електронних колекцій за профілем певної електронної бібліотеки [1].

До контенту який генерують наукові установи НАПН України відносимо: наукові публікації (статті, тези доповідей), звіти, монографії, підручники, посібники, збірники матеріалів (конференцій, семінарів, круглих столів), навчальні програми, робочі програми, методичні рекомендації, інструкції, набори даних (це можуть бути фотографії, результати експериментів), мультимедійні презентації, аудіо- та відео- записи, бази даних, алгоритми, комп'ютерні програми, моделі та ін. Також, ресурси можуть бути розділені на документальні, структуровані (бази даних) та інші данні. В цілому їх можна охарактеризувати як досить неоднорідні, інтеграція яких можлива лише з використанням різних технологій. Ці матеріали потребують збереження і є вільними для доступу громадськості саме завдяки їх збереженню в електронній бібліотеці НАПН України.

«Яким чином в даний час здійснюється відкритий доступ до ресурсів наукових установ?» – запитує Арнаутов С.А. [1]. Монографії, статті, звіти

доступні за допомогою традиційних видавничих технологій. Інші ж ресурси звичайно є надбанням установи-розробника і практично недоступні (тому, що відсутня альтернативна форма «публікації» таких даних).

Тому, електронна бібліотека НАПН України має стати тим місцем, де будуть опубліковані всі дані здобуті в ході проведених наукових досліджень. Під терміном «публікація в електронні бібліотеці» будемо розуміти додані набори даних до колекцій з тим, щоб вони стали доступними для інших науковців і не тільки. Одночасно статті, монографії тощо можуть бути опубліковані і за традиційною схемою (до або після публікації в електронні бібліотеці). Електронна бібліотека НАПН України стане сховищем всіх даних, якими володіють академічні установи.

Доступ користувачів до наукової інформації у електронному вигляді реалізується через існуючі наукові електронні бібліотеки. З метою підвищення рівня інформаційного забезпечення вчених і фахівців потрібні нові нетрадиційні підходи, а найбільш ефективно ця задача може вирішитися шляхом створення електронних бібліотек, які реалізують якісно інший рівень виробництва, зберігання і розповсюдження найрізноманітніших відомостей і даних.

Спірін О.М. зазначає, що електронна бібліотека НАПН України – складний програмно-апаратний комплекс [11], який має задовольняти наукові, освітні та соціальні потреби наукової громадськості. Крім наукових та освітніх колекцій, бібліотека може містити й колекції адміністративних документів. Освітня та наукова складова розподіленої системи електронної бібліотеки призначається для забезпечення наукового і навчального процесу, що накладає свої відбитки на всю структуру бібліотеки – на інформаційні ресурси, на функції та її сервіси.

Головною особливістю апробації наукової електронної бібліотеки НАПН України є те, що суб'єктами нововведення в цьому випадку є всі без винятку співробітники наукових установ НАПН України. Індивідуальне ставлення наукових працівників до нововведення не може не позначитися на їхніх

судженнях, очікуваннях, настроях і діях. Таке ставлення інколи може призвести до різко протилежних позицій – від енергійної підтримки ідеї впровадження електронної бібліотеки до впертого опору змінам, обумовленого певними психологічними бар'єрами – підкреслює Шаповал М.І. [13].

Одне з головних завдань наукової електронної бібліотеки НАПН України є забезпечення інтеграції, об'єднання в єдиній інформаційній системі різнорідних ресурсів, які створюють наукові установи НАПН України.

Берестова Т.Ф. наголошує, що формування єдиного інформаційного простору можливе з використанням цілого комплексу різних заходів і технологій. Серед них особливе місце належить електронній бібліотеці [2, с.9].

Наукові співробітники є кінцевою ланкою електронної бібліотеки НАПН України, одержувачами виробленого нею та іншими науковцями продукту – відомостей та даних. Основним критерієм оцінки ефективності функціонування електронної бібліотеки НАПН України є якість наданих користувачам відомостей, а отже, цілі створення зазначеної бібліотеки визначаються суспільною потребою – це вільний доступ і збереження та розподіл інформаційних ресурсів.

У Інтернет-джерелах зазначено, що світовий досвід впровадження різноманітних інновацій рекомендує ретельно спланувати не лише самі зміни, а й процес впровадження змін, особливо врахування соціально-психологічних аспектів. Адже сам процес розробки інновації становить лише 10% трудомісткості впровадження нововведень, у той час як 90% зусиль докладають на подолання опору співробітників [5] Апробація будь-яких нововведень завжди була важким і неоднозначним процесом. Важливим є поліпшення адаптації наукових співробітників до цього нововведення, а також діагностика їхньої поведінки в умовах впровадження електронної бібліотеки в установах НАПН України.

Люди реагують на нововведення по-різному. Достеменно часто реакція проявляється у неадекватній пасивності індивіда, що перешкоджає виконанню людиною певних дій стосовно нововведення. Можуть виникати психологічні

бар'єри, що в полягають у посиленні негативних переживань та установок страху, тривоги, низької самооцінки [7]. Це безперечно впливає на швидке чи повільне впровадження нововведення, тобто електронної бібліотеки НАПН України.

Загальновідомо, успіх нововведення визначається здібністю людей до інноваційної, творчої, пошукової діяльності, особливу значення має рівень розвитку такого виду мотивації, як мотивація самовдосконалення особистості (сукупність спонукань і внутрішніх умов, мотиваційних характеристик, які визначають, направляють і регулюють процес підвищення професійної компетентності) [12]. Важливим є розвиток мотивації наукових співробітників до використання і наповнення електронної бібліотеки НАПН України.

Досвід апробації електронної бібліотеки НАПН України в Інституті інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України дав можливість окреслити основні проблеми, що пов'язані з:

- створенням спеціалізованого відділу для процесу розробки, впровадження та підтримки електронної бібліотеки, завданням цього відділу є також, участь у підготовці та навчанні користувачів – наукових співробітників, бібліотечних працівників та ін.;

- не врахуванням наявного психологічного бар'єру, що виникає з необхідністю розміщення наукової продукції співробітників у електронній бібліотеці;

- необхідністю встановлення зв'язків всіх діючих суб'єктів (в першу чергу - підрозділів та окремих персоналій), яких тим чи іншим чином торкнеться впровадження електронної бібліотеки, а також визначення їхньої зацікавленості (позитивної чи негативної). Важливо оцінити, які суб'єкти можуть зробити негативний вплив (і, відповідно, вжити заходів до його зниження), і від яких і яку допомогу можна отримати;

- важливістю переоцінки здібностей і можливостей працівників, можливість погіршення міжособистісних стосунків тощо.

Подальшого дослідження потребують питання пов'язані з визначенням готовності наукових працівників та установ НАПН України до впровадження електронна бібліотеки НАПН України.

Література:

1. Арнаутов С.А. Роль и место научных электронных библиотек / С.А. Арнаутов // Электронные библиотеки. – 2001. – Т. 4. – № 6. – С. 3-8.
2. Берестова Т.Ф. Электронная библиотека как инструмент создания единого информационного пространства / Т.Ф. Берестова // Вестник Челябинской государственной академии культуры и искусств. – 2009. – Т. 20. – № 4. – С. 6-12.
3. Булычева О.С. Информационные ресурсы и пользователи научной электронной библиотеки [Электронный ресурс] / Булычева О.С., Новиков В.Д. // Электронные библиотеки. Российский научный электронный журнал. – 2002. – Том 5. Вып. 1. – Режим доступа: <http://www.elbib.ru/index.phtml?page=elbib/rus/-journal/2002/part1/BN>.
4. Веб-сайт Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс] – 18.12.2011. – Режим доступу : <http://uk.wiktionary.org/wiki>.
5. Веб-сайт Организация времени: эффективность, успех, развитие [Электронный ресурс] – дата доступа 10.12.2011. – Режим доступа : <http://improvement.ru/bibliot/taylor/>.
6. Иванова С.М. Тенденції використання електронних бібліотек в наукових і навчальних закладах (зарубіжний і вітчизняний досвід) [Електронний ресурс] / С.М. Иванова // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2011. – №3 (23). – Режим доступу до журналу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/42>.
7. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. / Н.В. Краснокутська – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с.
8. Обласна універсальна наукова бібліотека імені Д.І. Чижевського [Електронний ресурс] – дата доступу 10.12.2011. – Режим доступу : <http://library.kr.ua/conference/vitenko.html>.

9. Оганова О.А. Электронные информационные ресурсы академических библиотек Урала в образовательном пространстве вузов региона / О.А. Оганова // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 9. – С. 71-75.
10. Савченко З.В. Формування і використання інформаційних електронних науково-освітніх ресурсів / З.В. Савченко // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – №4 (18). – Режим доступу до журналу : <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>.
11. Спірін О.М. Проектування системи електронних бібліотек наукових і навчальних закладів АПН України [Електронний ресурс] / О.М. Спірін, В.М. Саух, В.А. Резніченко, О.В. Новицький // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – №6 (14). – Режим доступу до журналу : <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>.
12. Чудакова В. Психологічний супровід інноваційних освітніх проектів : мотиваційний компонент [Електронний ресурс] / В. Чудакова. – 2011. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/psychology/1281>.
13. Шаповал М.І. Соціально-психологічні аспекти впровадження стандартів ДСТУ ISO 9000 в організаціях України / Менеджмент якості: навч. посіб. [Електронний ресурс] / М.І. Шаповал – Київ, 2007. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-text-9746.html>.